

JADWIGA ŁUCZAKOWA

1906—1965

W dniu 26 marca 1965 r. zmarła w Warszawie starszy kustosz dyplomowany, kierownik Działu Rękopisów Biblioteki Kórnickiej — mgr Jadwiga Łuczakowa. W Zmarłej polski świat bibliotekarski stracił jednego z najbardziej oddanych i najbardziej zasłużonych przedstawicieli. Niepowetowaną stratę poniosła w szczególności Biblioteka Kórnicka. Odszedł przedwcześnie wybitny specjalista, niezastąpiony wychowawca i nauczyciel, prawy człowiek, mądry, dobry kolega

Jadwiga z Fiedziusków Łuczakowa urodziła się 27 lutego 1906 r. w Korzeniewszczyźnie, w woj. nowogrodzkim. Uczęszczała do polskiego gimnazjum w Nieświeżu, gdzie w roku 1925 uzyskała maturę. W tymże roku podjęła studia na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Poznańskiego. Tu powstały pierwsze więzi, które na stałe miały Ją związać z Wielkopolską, tu też skryształizowały się Jej zamiłowania badawcze. Uczestnictwo w seminarium prowadzonym przez wybitnego znawcę XIX w., prof. dra Adama Skałkowskiego, skierowało Jej zainteresowania na tę właśnie epokę. Problematyka XIX wieku dominować będzie później w najważniejszych Jej pracach.

Pracę w Bibliotece Kórnickiej podjęła Jadwiga Łuczakowa w 1928 r., a zatem na trzy lata przed ukończeniem studiów i uzyskaniem dyplomu magistra filozofii w zakresie historii. Pierwsze swe kroki w bibliotekarstwie stawiała pod wytrawną opieką najlepszego nauczyciela zawodu bibliotekarskiego, ówczesnego dyrektora Biblioteki, dra Józefa Grycza, a następnie — od roku 1930 — pod kierunkiem jego następcy na tym stanowisku, prof. dra Stanisława Bodniaka. Wzorowa sumienność i rzetelny stosunek do wykonywanej pracy, a także szczere umiłowanie zawodu pozwoliły Jej wszakże na szybkie zaznajomienie się z całokształtem funkcjonowania Biblioteki i techniką opracowywania zbiorów. Wcześniej, bo już w 1932 r., Jadwiga Łuczakowa rozpoczęła katalogowanie kórnickich rękopisów. Pod kierunkiem znakomitego specjalisty sporządziła inwentarz dyplomów i niezastąpiony do dziś inwentarz zbiorów muzealnych. Sprawy rodzinne, a następnie wybuch wojny światowej oderwały Zmarłą od

45. Jadwiga Łuczakowa

umiłowanego warsztatu w Kórniku. Wysiedlona przez Niemców, zamieszkała w Warszawie. Mąż zginął w Katyniu i na barki wdowy spadł ciężar utrzymywania dwojga małych dzieci w okupowanej stolicy. Dzięki wydatnej pomocy Józefa Grycza, który na polecenie władz okupacyjnych oraz za zgodą podziemnych władz polskich objął w 1940 r. kierownictwo Biblioteki Narodowej, Jadwiga Łuczakowa otrzymała pracę w tej Bibliotece, gdzie położyła duże zasługi przy katalogowaniu zbiorów raperswilskich.

Natychmiast po zakończeniu wojny Jadwiga Łuczakowa powróciła do Kórnika, przystępując do ofiarnego usuwania śladów zniszczeń w Bibliotece. Rozpoczął się najbardziej intensywny okres w życiu Zmarłej, okres wyteżonej działalności badawczej, wydawniczej oraz organizacyjnej. Biblioteka stawiała wtedy w obliczu poważnych zadań. Należało uporządkować zbiory, katalogi i kartoteki pomocnicze; trzeba było przywrócić jej charakter i rangę nowoczesnego warsztatu naukowego, tak pilnie potrzebnego wobec szybko postępującego rozwoju badań naukowych. Paląca była potrzeba udostępnienia zbiorów w dużej mierze dotąd nie opracowanych.

Jadwiga Łuczakowa z właściwą tylko sobie energią i entuzjazmem przejęła na siebie olbrzymią część tej pracy. Zajmowała się więc opracowywaniem rękopisów i druków nowych, organizowała wystawy i pokazy okolicznościowe zarówno dla wizyt oficjalnych, jak i dla licznych rzesz zwiedzających zamek kórnicki. W roku 1950 wzięła udział w Pierwszym Ogólnopolskim Kursie Rękopiśmiennym zorganizowanym przez Ministerstwo Oświaty w Krakowie. W szczególnie trudnym dla Biblioteki okresie, po nagłej śmierci ówczesnego dyrektora, prof. dra Stanisława Bodniaka, Jadwiga Łuczakowa znalazła się w składzie kierownictwa Biblioteki. Przy Jej wybitnym współudziale dokonano wtedy reorganizacji Biblioteki, niezbędnej wobec wejścia tej ostatniej w poczet placówek Polskiej Akademii Nauk, i stworzono nowe warunki bujnego jej rozwoju. Jadwiga Łuczakowa objęła wówczas stanowisko kierownika działu rękopisów i działu opracowania, pomagała też w organizowaniu najbardziej dotąd zaniedbanego, głównie z powodu braku odpowiednich funduszy, działu gromadzenia. Wiele wysiłku włożyła w uzupełnianie braków w księgozbiorze, w uzyskanie ze zbiornicy księgozbiorów zabezpieczonych cennych starodruków, wydawnictw źródłowych i innych. Jednocześnie wiele uwagi i starania poświęciła szkoleniu młodych kadr bibliotekarskich.

Liczne obowiązki organizacyjne nie przeszkodziły Jadwidze Łuczakowej w koncentrowaniu swej działalności na dalszym porządkowaniu i opracowywaniu zbiorów rękopiśmiennych.

Zgodnie ze swymi zamiłowaniem oraz zgodnie z kwalifikacjami zajął się Ona przede wszystkim porządkowaniem archiwaliów XIX wieku,

a mianowicie akt Tytusa i Jana Działyńskich, dalej akt Zamoyskich oraz papierów po Leonardzie Niedźwieckim. Była to olbrzymia i niesłychanie żmudna praca. Akta Działyńskich były jeszcze dawniej spisane przez Helenę Olszewską, sekretarkę Marii Zamoyskiej, później bibliotekarkę Biblioteki Kórnickiej, ale układ tych papierów zupełnie nie odpowiadał współczesnym wymogom porządkowania archiwaliów. Był to po prostu spis zawartości poszczególnych pudeł, zaś papiery po Niedźwieckim nie były w ogóle ruszane od czasu złożenia ich w Kórniku (1893 r.), gdyż zaledwie zaczęte usiłowania Heleny Olszewskiej w tym kierunku przerwała wojna. Dlatego też Jadwiga Łuczakowa przystąpiła najpierw do opracowania tego właśnie zbioru, który stanowi kapitalne źródło dla dziejów Wielkiej Emigracji.

W rezultacie kilkuletniej pracy Jadwiga Łuczakowa ogłosiła w 1959 r. *Katalog Papierów po Leonardzie Niedźwieckim i Archiwum Dywizji Kozaków Sultanskich*. Wzorowo wydany katalog zawiera spuściznę osobistą Leonarda Niedźwieckiego, sekretarza gen. Władysława Zamoyskiego, oraz fragmenty archiwum samego generała, a mianowicie fragmenty jego korespondencji, materiały biograficzne oraz część akt dotyczących jego działalności wojskowej i politycznej na Wschodzie w okresie wojny krymskiej. Na spuściznę osobistą L. Niedźwieckiego składają się: bogata korespondencja, licząca ponad 7 tysięcy listów, dalej materiały historyczne, literackie, biograficzne oraz fragmenty akt różnych instytucji emigracyjnych. Katalog, wysoko oceniony przez historyków i źródłoznawców, jest niezastąpionym przewodnikiem dla licznych użytkowników tego cennego zasobu.

Niemniej ważną zasługą było uporządkowanie, scalenie, skatalogowanie i zindeksowanie przez Jadwigę Łuczakową papierów Tytusa i Jana Działyńskich oraz papierów Jadwigi, Marii i Władysława Zamoyskich. Duży ten fragment Archiwum Kórnickiego znalazł się następnie w składzie zespołu objętego inwentarzem, powielonym w maszynopisie a liczącym w całości ok. 8 300 sygnatur. Papiery Tytusa i Jana Działyńskich, oprócz akt osobistych i rodzinnych, zawierają materiały dotyczące także ich działalności politycznej i wojskowej (np. udziału w powstaniach narodowych 1830–31, 1848, 1863, pracy organicznej, naukowej i wydawniczej, działalności poselskiej, charytatywnej) i są ważnym źródłem dla historii Polski, a zwłaszcza Wielkopolski w XIX stuleciu.

Z warsztatem tej pracy ściśle też była związana publikacja ogłoszonego w 1963 r., a więc w setną rocznicę powstania styczniowego, *Katalogu akt Organizacji Głównej Powstania Styczniowego w zaborze pruskim. Z archiwum Jana Działyńskiego* („Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej”, 1963 z. 8). Niewielki ten katalog (37 sygnatur) obejmuje prócz niekompletnych

akt organizacji powstania styczniowego w zaborze pruskim także archiwalia prywatne Jana Działyńskiego odnoszące się do powstania.

Innego rodzaju przyczynkiem do dziejów powstania z 1863 r. w Wielkopolsce jest opublikowana przez Zmarłą biografia Filipa Skoraczewskiego, powstańca wielkopolskiego („Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej”, 1963, z. 8). Mało znana dotąd sylwetka Filipa Skoraczewskiego, nadleśniczego z Miłosławia — z uwagi na jego działalność społeczną i zawodową, głoszony program polityczny oraz bliskie kontakty z rewolucyjnymi demokratami, w szczególności z Jarosławem Dąbrowskim — w pełni zasługiwała na wydobyć jej z mroków przeszłości.

Jeszcze wcześniej, a mianowicie w roku 1958, Jadwiga Łuczakowa ogłosiła interesującą rozprawę pt. *Adam Mickiewicz w listach Ludwika Zwierkowskiego (Lenoira) do Władysława Zamoyskiego* (Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej”, 1958, z. 6), rzucającą wiele światła na stosunek wieszczą do walk pomiędzy stronnictwami politycznymi na emigracji i na jego działalność w okresie wojny krymskiej.

W tymże samym roku Zmarła opublikowała również ciekawy artykuł materiałowy pt. *Na marginesie I wydania „Pamiętników Kilińskiego. Listy Józefata Bolesława Ostrowskiego do Tytusa Działyńskiego”* („Kwartalnik Historyczny”, R. LXV: 1958), stanowiący nowy przyczynek do życia Jana Kilińskiego, wyjaśniający m.in. okoliczności towarzyszące pierwszemu wydaniu jego pamiętników oraz przedstawiający nieznane fakty i atmosferę okresu przedpowstaniowego z roku 1830.

W roku 1959 — dla uczczenia 130-lecia działalności wydawniczej Biblioteki Kórnickiej — Jadwiga Łuczakowa wydała *Katalog wydawnictw Biblioteki Kórnickiej 1828–1958* (Kórnik 1959), ujmujący po raz pierwszy całość dziejów działalności wydawniczej Biblioteki. Katalog ten jest poniekąd ilustracją i uzupełnieniem artykułu T. Kowalskiego pt. *Działalność wydawnicza Biblioteki Kórnickiej do roku 1925* („Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej” 1959, z. 7).

Wyborna znajomość archiwaliów kórnickich umożliwiła też Jadwidze Łuczakowej uzupełnienie i przygotowanie do druku drugiego wydania szkicu biograficznego Tytusa Działyńskiego pióra Stanisława Bodniaka (*Wybitni Wielkopolanie XIX wieku*, pod redakcją W. Jakóbczyka, Poznań 1959).

Przez szereg lat opracowywała Jadwiga Łuczakowa (razem ze Stanisławą Jasińską) indeks incipitów do *Katalogu rękopisów średniowiecznych Biblioteki Kórnickiej* w opracowaniu J. Zathey (Wrocław 1963). Tę zmuśną i wyczerpującą pracę kończyła już w czasie ciężkiej choroby.

W tym samym czasie wydała Jadwiga Łuczakowa (współ z niżej podpisaną) drugi zeszyt *Inwentarza rękopisów Biblioteki Kórnickiej* (sygna-

tury 1613—2700) oraz koordynowała prace nad uporządkowaniem olbrzymiego zespołu całości Archiwum Kórnickiego, sama biorąc aktywny udział w opracowywaniu archiwaliów XIX wieku.

Nie sposób nie wspomnieć o wielkich zasługach Zmarłej w organizowaniu ekspozytury Biblioteki Kórnickiej w Pałacu Działyńskich w Poznaniu. Sprawowała Ona nadzór nad dublowaniem katalogu alfabetycznego druków kórnickich i przeprowadzała jego meliorację. Przygotowała wreszcie dla nowej placówki *Informator o zbiorze rękopiśmiennym Biblioteki Kórnickiej*, który następnie rozszerzyła i uzupełniła dla potrzeb Komisji Koordynacyjnej bibliotek wielkopolskich (*Materiały Komisji Koordynacyjnej bibliotek Wielkopolskich. Informator o zbiorach rękopiśmiennych bibliotek poznańskich*, Wrocław 1960).

Nieubłagana choroba wyrwała Ją przedwcześnie z naszego grona. Odeszła w pełni sił twórczych, do ostatniej chwili życia snując plany prac własnych i perspektywy rozwoju kierowanego przez Nią działu rękopisów. Śmierć jej stanowi dotkliwą stratę wśród najofiarniejszych ludzi nauki, a w pamięci współpracowników i uczniów pozostawiła serdeczny i niesłabnący żal.

Maria Olszewska